

DOKUMENTERAT 36

Bulletin från Statens musikbibliotek

Nyförvärv 2003-2004 och bestånd
i arkiv, bibliotek och museer

Ingmar Bengtssons arkiv
i Stiftelsen Musikkulturens främjande

Sveriges Teatermuseum –
ett okänt "fyndställe" för många musikforskare

Hur lät klaveren förr?
Om Musikmuseets dokumentationsinspelningar

STATENS
MUSIKBIBLIOTEK
Statens musiksamlingar

Utges av Arkiv- och dokumentationsavdelningen vid
Statens musikbibliotek

Postadress: Box 16326, 103 26 Stockholm

Besöksadress: Torsgatan 21, Stockholm

Telefon: 519 554 18	Arkivchef
519 554 17	Arkiv
519 554 21	Bibliografi
519 554 22	Bilder

Telefax: 519 554 45

E-post: inger.enquist@muslib.se

ISSN 1404-9899

Dokumenterat 36, red. Inger Enquist, november 2005

INNEHÅLL

Nyförvärv 2003-2004 och bestånd i arkiv, bibliotek och museer Inger Enquist	4
Ingmar Bengtssons arkiv i Stiftelsen Musikkulturens främjande Bonnie Lomnäs	20
Sveriges Teatermuseum – ett okänt ”fyndställe” för många musikforskare Inga Lewenhaupt	27
Hur lät klaveren förr? Om Musikmuseets dokumentationsinspelningar HansErik Svensson	31

NYFÖRVÄRV 2003-2004 OCH BESTÅND I ARKIV, BIBLIOTEK OCH MUSEER

Sammanställt av Inger Enquist

Alingsås. Alingsås museum

Vistext om Alingsås av Gudrun Granberg 2002.

Arboga. Arboga museum

Nerikes Allehanda, Arbogaredaktionen – Fotoarkiv där ett hundratal musikbilder ingår.

Borlänge. Jussi Björlingmuseet

Ytterligare material som belyser Jussi Björlings liv och verk har tillkommit:

Fotokopior av program och tidningsklipp som nu tillsammans dokumenterar drygt 2300 framträdanden. Bland klippen ingår även recensioner av fonogram, fonogram-recensionernas antal är därmed ca 850 st. Ytterligare fotografier har tillkommit och därmed finns tillhoppa ca 1500 fotografier inskannade och katalogiserade. De kommersiellt utgivna fonogrammen har ökat till drygt 1600 skivor och band.

Borås. Föreningen folkrörelsernas arkiv i Borås

Gösta Bernstens samling – Pianonoter, religiösa sångböcker 1959-1988.

Kammarmusik i Borås – Protokoll, verksamhets- och revisionsberättelser, konsertförteckning, program, kontrakt, korrespondens och andra handlingar, ljudupptagningar. 1948-2001.

Par Bricole, Borås – Orkesternoter. Arkivet tillståndsbelagt.

Falun. Stadsbiblioteket i Falun

Ernst Rolf-samlingen – Tilläggsaccession av material från Odéon-teatern. Innehåller:

Ca 300 vistexter från 1905 till slutet av 1910-talet. Därav är många skrivna av Ernst Rolf själv, men många även av Karl-Ewert Christiansson, Ragnar Åkerblom, Skånska Lasse, Anita Halldén m.fl.

Ernst Rolfs invigningstal från öppnandet av Fenix-cabareten 29/9 1917.

Drygt 1000 tryckta noter, troligen Ernst Rolfs egen samling som blev kvar på teatern efter hans död; innehåller mest franska och amerikanska noter, från 1910-talet till början av 1930-talet.

Diverse revyprogram m.m. från Sverige, Norge och Danmark.

Diverse foton.

Tilläggsaccessionen detaljförtecknad.

Finspång. Finspångs föreningsarkiv

Finspångs manskör – Verksam 1965-2002. Materialet omfattar tre arkivkartonger.

Göteborg. Dialekt- ortnamns- och folkminnesarkivet

Genom ett samarbete med Musik i Väst har arkivet tillförts ett omfattande material, främst från Göteborg och Bohuslän, men även Dalsland och Västergötland. Det består av handskrivna visböcker, allsångshäften, födelsedagsvisor, nedtecknade texter och melodier, fotografier, videoband samt bandprotokoll och ljudbandsinspelningar. En rad dokumentationsprojekt speglar delar av denna regions kulturarv och musikhistoria.

Göteborg. Göteborgs universitetsbibliotek

Strödda tilläggsaccessioner till arkiven efter Nils Ferlin och Evert Taube i form av manuskript, brev och dylikt.

Sällskapet Orphei Wänner – Stadgar 1838.

Göteborg. Region- och stadsarkivet Göteborg med Folkrörelsernas arkiv

Friluftsförbundet, Göteborgs distriktsförbund – Inspelningar.

Göteborgs spelmansförbund – Protokoll, verksamhets- och revisionsberättelser, diverse förteckningar, räkenskaper, klipp, korrespondens, stadgar, handlingar angående Sveriges spelmans riksförbund, kontaktkonferens, musikkurser m.m. Drygt en halvmeter handlingar. 1961-2001.

KFUK-KFUM i Göteborg – Ljudupptagningar.

Postkören Göteborg – Protokoll, årsberättelser, medlemsförteckningar, korrespondens, stadgar, turnéhandlingar, handlingar rörande sångarstämmor i Nordiska postsångarförbundet, jubileumshandlingar, historiker, räkenskaper, broschyrer, program, klipp, fotografier m.fl. handlingar. Ca fem hyllmeter. 1927-1999.

Svenska arbetarsångarförbundet, Göteborgs distrikt – Protokoll, verksamhets- och revisionsberättelser, korrespondens, kassaböcker. En decimeter handlingar. 1947-1996.

Svenska missionsförbundet, Väst kustens kristliga sångarförbund – Tilläggsaccession innehållande protokoll, förteckningar, korrespondens, program, 10-årshistorik 1928, räkenskaper, fotografi, noter. Tillhoppa mindre än en halv hyllmeter. 1928-1953.

Conny Westerlunds notsamling – Orkester noter i tryck och handskrift från 1950-talet, tillhoppa en halv hyllmeter. Noterna hänför sig till i huvudsak två orkestrar, nämligen Sören Ahrnots orkester och Carl-Henrik Norins orkester. Sören Ahrnot har en del helt egna arrangemang med originalstämmor. Arrangemangen spelades på Jazzen som låg på Liseberg. Carl-Henrik Norin spelade främst på Nalen; hans orkester bestod liksom Ahrnots av åtta man. I övrigt ingår i notsamlingen en rad av tidens populära melodier och jazzarrangemang. Samlingen förtecknad.

Helsingborg. Helsingborgs stadsarkiv

Helsingborgs konserthus – Tilläggsaccession av musikalier till ett redan omfattande arkiv. Musikaliesamlingen är uppdelad på Olof Lidners samling, Konsertföreningens samling, Manuskriptsamlingen och Varia-samlingen.

Olof Lidner var dirigent 1912-1939 för Nordvästra Skånes Orkesterförening (NSO), sedermera under namnet Helsingborgs Konsertförening, och samlade på sig ett betydande bestånd av notmaterial samt framför allt manuskript i form av egenhändigt handskrivna stämmor anpassade för den begränsade orkesterbesättningen. I samlingen ingår även militärmusik, salongsmusik och brunnsmusik (Ramlösa Brunn).

Konsertföreningens samling innehåller huvudsakligen musikalier som använts av NSO. Osignerade manuskript och ljuskopior har samlats i manuskriptsamlingen.

Varia-samlingen innehåller övrigt musikmaterial från 1870-talet och framåt. Häri ingår inkomna manuskript och nottryck från orkestermedlemmar, privatpersoner och musikförlag.

Samlingarna har registrerats med sökmöjlighet på kompositör, titel och besättning.

Härnösand. Landsarkivet i Härnösand

Härnösands musiksällskap – Tilläggsleveranser av i huvudsak räkenskaper.

Härnösand. Läns museet i Västernorrland

Rapport från ett besök hos dottern till skillingtrycksförfattaren Hjalmar Nide.

Karlstad. Folkrörelsernas arkiv för Värmland

Godtemplarkören/Distriktskören av IOGT-NTO, Värmland – Protokoll 1966-1984.

Grums hembygdsarkiv – 78-varvsskiva från början av 50-talet med Harry Johansson "Montörn" född 1897. Musiken är troligen hans egen.

Musikfonden till Nils Solbergs minne – Stadgar, ansökningar om stipendier, kassaböcker m.m. 1960-1990-talen.

Slottsbrons ungdomskår, Ed – Protokoll, medlemslistor, informationsblad, korrespondens, handlingar angående uppträdanden, pressklipp. 1970-1980-talen.

Visklubben Hallen, Karlstad – Protokoll, räkenskaper m.m. 1982-1993.

Karlstad. Värmlandsarkiv

Carlstads-Gilletts fotosamling – Häri ingår enstaka fotografier från J.P. Nyströms piano- och orgelfabrik, porträtt av Zarah Leander, operasångerskan Maria Sundelius samt ett foto från Louis Armstrongs besök i Karlstad.

Lidköping. Skaraborgs läns folkrörelsearkiv

Götene manskör – Protokoll, årsredovisningar, stadgar, avtal, kontrakt, jubileums-handlingar, historik, noter, kassaböcker, fotografier, affischer. Två volymer. 1940-2000.

Lidköpings konsertförening – Protokoll, cirkulär, stadgar, medlemsförteckningar, handlingar rörande föreningens bildande, ekonomisk redovisning. En volym. 1999-2000.

Lidköpings manskör – Tilläggsaccession.

Lidköpings orkesterförening – Tilläggsaccession.

Lidköpings spelmanslag – Bildades 1974 och upphörde 2004. Arkivet innehåller:

Protokoll, redovisningar, stadgar, medlemsförteckningar, cirkulär, noter, räkenskaper, fotografier, klipp, trycksaker, spelmansdräkt. Bland noterna märks egna melodier och en CD-inspelning där samtliga låtar arrangerats av Tofta-Jonas. Sammanlagt 11 volymer. 1978-2004.

Vara konsertförening, Vara kammarkör, Vikingakören – Tilläggsaccession.

Västergötlands sångarförbund – Tilläggsaccession.

Ljusdal. Ljusdalsbygdens museum

Grubb, Jonas – Handskriven visbok Wisch Masch, Jonas Grubb den 5te Januari 1792.

Ljusdals musikförening – Foliohäfte från 1884 med instuckna lösblad.

Ljusdals musiksällskap – Handlingar från 1930-talet, protokoll, program, stadgar m.m.

Övrigt – Tidningsklipp rörande det lokala musiklivet, framförallt spelmansmusiken, huvudsakligen tiden 1972-1977 samt från och med 1983. I Hälsinglands spelmansförbunds arkiv ingår också en stor klippsamling liksom även annan dokumentation av folkmusik.

Samling med visor i handskrift och skillingtryck.

Luleå. Folkrörelsernas arkiv i Norrbotten

Pitebygdens musikförbund – Protokoll, verksamhetsberättelser, bokningar, program, cirkulär, förteckningar, abonnemang, korrespondens, stadgar, handlingar rörande stipendiefonden, enkät till arrangerande föreningar, kontrakt och turnéplaner, räkenskaper, fotografier, klipp. Tio volymer. 1978-2001.

Lund. Landsarkivet i Lund

Spelmanen Ola Olssons i Skarup arkiv.

Lund. Skånes arkivförbund

Bok och musik, Kristianstad (EFS) – Oförtecknade räkenskaper. 1970-1990-talen.

Lunds arbetaresångkör – Verksamhets- och revisionsberättelser. 1901-1910.

Musikfrämjandet i Kullabygden – Diverse oförtecknade handlingar fr.o.m. 1946.

Svenska musikerförbundet avd. 17 i Lund – Kassabok, jubileumsskrift. 1968-1982.

Svenska musikerförbundet avd. 170 i Lund – Kassabok. 1964-1969.

Malmö. Malmö museer

Konsert- och musikprogram från Malmö tiden 1867-1870. Samlingen finns katalogiserad i museets databas. Programmen avser Böhmiska damekapellet, Franska sångsällskapet från Languedoc, H.C. Lumbye, Lunds studentsångförening, Malmö musiksällskap, deklamatorisk soirée av Johan Nyblom med benäget biträde av en dubbelkvartett av Läroverkets sångkör samt föreställningar i Hantverksföreningens sal till förmån för de nödlidande i Småland.

Mariestad. Mariestads musikarkiv Cantus Durus

Notsamlingar efter Fyrgias kör och orkester, Rubin Lundin och Carl Jungevik.

Mölnådal. Mölnådals museum

Ljungdahl, Hanna (1892-1958), Mölnlycke – Dikter av Hanna Ljungdahl samt hennes egna tonsättningar av en del av dessa dikter. Korrespondens, betyg, familjebilder m.m.

Norrköping. Norrköpings stadsarkiv

Norrköpings operettsällskap – Protokoll, libretti, program, scenbilder. Ca 1965-2000.

Symfoniorkestern i Norrköping – Ljudupptagningar från konserter. Tilläggsaccession.

Skara. Västergötlands museum

Två äldre visböcker i kopia, från Katorp, Böja socken, Västergötland.

Kopia av en notbok med melodier från Västergötland upptecknade av Yngve Laurell 1907.

Skövde. Skövde kommunarkiv

Programsamling innehållande teaterprogram från Skövde teater 1964-2004. Programmen finns registrerade med pjästitel, ensemble, tid och medverkande huvudrolls-innehavare. I samlingen ingår även konsertprogram.

Stockholm. Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Myrdal, Gunnar – Skivsamling.

Wiehe, Mikael – Intervju gjord av Örjan Svedberg.

Övrigt – LP-skivor med arbetarsånger.

Stockholm. Armémuseum

Hälsinge regementes musikkompani – Handlingar.

Notsamlingar från Livregementet till häst, från Livgardet till häst och Livregementets dragoner.

Stockholm. Kungliga biblioteket

Berg, Natanael – Handskrivna memoarer, 141 sidor.

Johansson, Gunde (1922-1995) trubadur – Tilläggsaccession: Brev, räkenskaper, klipp, kontrakt, manuskript m.m. En hyllmeter.

Lennartsson, Eva-Lisa (1910-1999) sångerska, recitator – Brev, manuskript, fotografier, tidningsklipp, material rörande Nelly Sachs.

Lidner, Bengt (1757-1793) poet, kompositör – Två tryckta volymer: Samlade arbeten af Lidner, första delen, Stockholm 1788. Lidners sednare samlade skrifter, Stockholm 1820.

Nilsson, Bo – Partitur i autograf, brev, videoband, patientjournaler, musikinspelningar där Tommy Körberg sjunger Bo Nilssons musik. Tilläggsaccession. Patientjournalerna spärrade.

Taube, Evert – Brev till Otto Nordstrand, teckningar och akvareller, manuskript: ”Pling” resp. ”Vinlandsvisor och Stockholmsballader”, tryckt material.

Övrigt – En samling av visor m.m. Avskrifter från slutet av 1700-talet.

Stockholm. Lesche-arkivet

Carl Lesche (1920-1993) var musikfilosof, vetenskapsteoretiker samt en förgrundsgestalt inom psykoanalysen. I privat ägo finns nu ett Lesche-arkiv. Det omfattar

sammanlagt ca två hyllmeter manuskript, tryckta verk liksom även en bibliografi och diverse dokumentation såsom brevkopior m.m. Arkivet är tillgängligt för forskning.

Stockholm. Postmuseum

I arkivet finns en dossier "Posten i musiken". Den innehåller bl. a. noter till posthornssignaler och noter till musikstycken med postal anknytning, t. ex. "Den svenska postiljonen", hyllningsmarsch av G. F. Nylander. I arkivet ingår även fyra medeltida pergamentblad med liturgisk musik. I museets filatelistiska samlingar finns frimärken med musikmotiv.

Söker man på ordet musik i museets databaser får man idag ca 500 träffar varav de flesta avser bilder och litteratur www.posten.se/museum

Stockholm. Riksarkivet

Frostensson, Anders – Psalmboksförslag t.o.m. 1937, småskrifter, bönmaterial, meditationstexter, brev, manuskript m.m. 15 vol.

Musikaliesamlingen i Näs Silfverstolpeska arkivet, vilken tidigare förvarades i Riksarkivets filial i Arninge, finns numer i huvudbyggnaden i Marieberg.

Stockholm. Sjöhistoriska museet

Hallström, Ivar – En festmarsch tillägnad Kungliga svenska segelsällskapet med anledning av klubbhusets invigning i Sandhamn. Enbart noter.

Stockholm. Skarpnäcks frikyrkoförsamling

En samling nykomponerad musik i äldre stil (medeltid till barock). Samlingen innehåller ca 400 verk bl.a. komponerade av medlemmar i ensemblen Les Musicien de l'ilot Royal. De flesta verk föreligger i datorutskrift. Samlingen är förtecknad www.freewebs.com/scharffeneck

Stockholm. Statens ljud- och bildarkiv

Audiodisc – Masterband med populärmusik från 1970- till 1990-talen. Ca 88 flyttkartonger.

Stockholm. Statens musikbibliotek

Andromeda fan society – Ralph Lundstens fanclub. Korrespondens, klipp, tidning, videokassetter. Fr.o.m. 1982. Sammanlagt sex volymer. Förtecknat.

Boer Jr., Bertil van – Två egna verk i autograf.

Carlstedt, Jan – Autografer och transparanger.

Frumerie, Gunnar de – Två pianostycken i autograf.

Garaguly, Carl von (1900-1984) dirigent och violinist – Korrespondens, fotografier, program m.m. 40 volymer. Förtecknat.

Génétay, Claude – Transparanger och ljuskopior av Claude Génétays arrangemang.

Grahn, Ulf – Egna verk i autograf, skisser m.m.

Raphael Hallencreutz, Olga – Maskinskrivet manuskript till föredrag om sångerskan Henriette Nissen Saloman. 1940-tal.

Hellqvist, Per-Anders (1933-2000) – Egna texter, strödd korrespondens, handlingar rörande särskilda projekt och publikationer inkl. bakgrundsmaterial. 1955-2002. 120 volymer. Förtecknat.

Hylbom, John (f. 1894) violinist och altviolinist – Program, tidningsklipp, fotografier från tiden 1921-1947. En volym. Förtecknat.

Konserthusets i Stockholm artistmaterial – Samling rörande artister som framträtt eller önskat framträda på konserthuset i Stockholm. Fotografier, recensioner, repertoarförteckningar m.m. 1920- till 1970-talen. Fyra hyllmeter. Förtecknat.

Larsson, Lars-Erik – ”Kerstis brudmarsch”.

Lindegren, Johan – Material efter Johan Lindegren. Sju volymer. 1924-1951.

Lindström, Sven – Musik- och konstrecensioner, bibliografi över äldre svensk opera.

Lundsten, Ralph – Fonogram, videoinspelningar, inspelade radioprogram, filmer, korrespondens, manuskript, program, räkenskaper, fotografier, affischer, böcker, musikalier, klipp. 30 hyllmeter. Fr.o.m. 1944. Förtecknat.

Mellnäs, Arne (1933-2002) – Musikalier i autograf och tryck, klippböcker, handlingar m.m. Förtecknat.

Peterson-Berger, Wilhelm – ”På fjället i sol”, autograf, samt 13 egenhändiga brev.

Sohlmans förlag – Tilläggsaccession av räkenskaper m.m. Oförtecknat.

Sjögren, Emil – Två barnvisor i manuskript m.m.

Svenska sångarförbundet – Protokoll, korrespondens, körrapporter, handlingar rörande sångarfester, förbundshistoriker, tryckta noter för manskör m.m. Handlingarna omfattar tiden 1886-1959. Åtta hyllmeter. Förtecknat.

Wallner, Bo – Tilläggsaccession till Bo Wallners arkiv. (Se artikel om arkivet i Dokumenterat nr 35.)

Werle, Lars Johan – Musikalier m.m.

Wirén, Dag - Skisser, brev m.m.

Övrigt - Musikalier i autograf och tryck av Bror Beckman samt ytterligare material efter Alrik Wede.

Stockholm. Svenska kyrkan i Hägersten

Hägerstens församling – I serie PII ingår Krönika om kyrkomusiken i Brännkyrka från medeltiden t.o.m. 1957, författad av Per Lundgren, organist i S:t Sigfrids kyrka. Dessutom verksamhetsberättelse 1966-1995 för Hägerstens motettkör, författad av körledaren Ingemar Månsson. Arkivet kommer att inlevereras till stadsarkivet.

Stockholm. Svenska missionskyrkans arkiv

Svenska missionskyrkans musikkårer – Notbibliotek.

Södersten, Gunno – Almanackor, program, föredrag, turnéhandlingar, tidningsklipp, notmaterial, fonogram. fotografier, verkförteckning med incipit. Inspelningar med Pastorskören, Missionsförbundets predikantkör, Missionsskolans manskör, orgelmusik från Immanuelskyrkan. (Musikalier i autograf och tryck i Statens musikbibliotek.)

Övrigt – Sångböcker.

Kyrkans äldre arkiv är deponerat i Riksarkivet. Av musikintresse kan där nämnas hymnologen Oscar Löfgrens arkiv. Vidare verk av Alfred Hultman i autograf, manus till sångbok av Erik Nyström, sånger av Gunnar Petersen, arkiv efter sångdiktarna Joel Blomqvist och Nils Frykman liksom efter missionären och sångförfattaren Wilhelm Sarwe.

Stockholm. Svenskt marscharkiv

Kopior av Kungl. skånska flygflottiljens marsch, av Karl-Edvard Jepsson samt av Zwei schwedische Märsche 1740-1795, bearb. Th. Grawen.

Kungl. Vermlands regementes revelj, tr.

Dalslandsmarsch, Dalslands kanal, båda marscherna av Conny Westerberg.

Stockholm. Sveriges radio. Musikbiblioteket

Génétay, Claude – Notsamling efter Claude Génétay. Förtecknad.

Teaterförlag Arvid Englund AB – Notsamling innehållande musikaler, operetter, operor, baletter, enskilda sånger, övrig scenmusik. Förtecknad. I musikbiblioteket finns ytterligare en samling från Englunds förvärvad redan 1975.

Sundsvall. Föreningsarkivet Västernorrland

Ankarsviks manskör – Standar, fotografi. Oförtecknat.

Frånö manskör – Arkivhandlingar. Oförtecknat.

Indals kyrkokör – Arkivhandlingar. Oförtecknat.

Sundsvalls mässingsextett – Häri bl.a. sju volymer musikalier. Oförtecknat.

Tomelilla. Tomelilla jazzarkiv

Samlingarna omfattar nu 8000 jazzskivor från 1920-talet och framåt. Dessutom finns en mindre samling folkmusik från skilda länder. Skivorna är registrerade med sökmöjlighet på musiker och titel.

Uddevalla. Bohusläns föreningsarkiv

Inspelning från 1950-talet innehållande bakgrundsljud till de s.k. Stenehedsspelen i Hällevadsholm.

Uddevalla. Bohusläns museum

Fotografier – Musikkåren Viking, Marstrand 1920-tal, 2 st

Musicerande kvinnor efter skördarbetet, fiol och cister 1920-tal

Munkedals musikkår, 1905

Ateljéfoto av orkester, fiol, banjo och dragspel, 1930-tal

Musikkapell i nykterhetslogen Karlsten, ca 1900

Musikensemble (gitarr och två violiner) och logemedlemmar, Marstrand ca 1900

Gårdsmusikant med dragspel och trumma på ryggen, ca 1930

Uddevalla skarpskyttekårs musikkår, ca 1970

Douglas Holmstedts orkester, 1954

Övrigt – Sjöfartsböcker med vistexter.

Umeå. Folkrörelsearkivet i Västerbotten

Ceciliakören, Umeå – Tilläggsaccession.

Kören Chorall – Tilläggsaccession.

Lycksele dragspelsklubb – Protokoll 1973-1992, notförteckningar, medlemsmatrikel, urklipp.

Sorsele musik- och riksteaterförening – Tilläggsaccession.

Umeå musiksällskap – Tilläggsaccession.

Vännäs musik- och teaterförening – Protokoll 1987-2002.

Uppsala. Folkrörelsearkivet för Uppsala län

Fyris River Band – Protokoll, stadgar, verksamhets- och revisionsberättelser, medlemsförteckningar, historik, handlingar rörande Englandsresan. 1979-2003.

Uppsala. Upplandsmuseet

Bergström, Karl Helmer (1900-1972), Norrskedika – Vishäfte skrivet då Bergström gjorde rekryten på Waxholms fästning 1926.

Uppsala. Uppsala universitetsbibliotek

Moberg, Carl-Allan – Personarkiv.

Åberg, Jan-Håkan – Handlingar i orgelärende.

Övrigt – Kopia av Ordinarium Vadstenense från St. David's University College Library i Wales.

Varberg. Folkrörelsernas arkiv i norra Halland

Falkenbergs kammarorkester – Protokoll, stadgar, årsberättelser, medlemsförteckningar, korrespondens, program och klipp. En volym handlingar från tiden 1978-1988.

Falkenbergs underhållningsorkester – Protokoll, register över medlemmar och noter, korrespondens, räkenskaper. Verksamheten har upphört. Sammanlagt en volym handlingar från tiden 1975-1978.

Varberg. Läns museet i Varberg

Torpininventeringen i Halland 1977-1981 – Häri ingår visor och dikter.

Fotografier – Dragspelare, gitarrspelare, organist, olika ensemblebilder, spelande barn.

Instrumentfotografier – Psalmodikon, dragspel, speldosa, lergök, violin.

Västervik. Norra Kalmar läns föreningsarkiv

Gunnebo manskör – Arkivhandlingar.

Västerviks manskör – Arkivhandlingar.

Musikföreningen halsbandet – Notsamling.

Övrigt – Stegeholmskören.

Västervik. Vissamlingarna

Vissamlingarnas arkiv startade sin uppbyggnad hösten 2003. Arkivet är inriktat på den traditionella trubadurvisan, 1900-talets visartister och den moderna visan från Bellman via Taube och Vreeswijk till dagens många visartister. Vissamlingarnas arkiv dokumenterar den samtida visan och dess artister, kompositörer och textförfattare samt

samlar in, bevarar och tillgängliggör detta material. I arkivets samlingar finns även en del folkligt vismaterial, främst från Tjustbygden. Se vidare hemsidan www.vissamlingarna.se

Arkivet i Västervik har byggts upp och utvecklats i samverkan med Svenskt visarkiv och i Vissamlingarnas lokaler finns tillgång till kopior ur SVA:s klippsamling. Vissamlingarnas arkiv har fått ta emot donationer från ett stort antal privatpersoner över hela vårt land. De fördelar sig på noter, böcker, olika slags fonogram, affischer m.m. I Vissamlingarnas lokaler vid Spötorget i Västervik, som invigdes i februari 2004, inryms även Visbiblioteket, Västerviks kommunbiblioteks nyaste filial. Visbiblioteket förmedlar fjärrlån till och från bibliotek över hela landet.

Eriksson, Sölve – Rektor, Västervik. Musikkritik, vistryck, noter, diskografier.

Helsingius, Barbara – Visdiktare, sångerska, Esbo. Musikkritik och noter.

Hermansson, Elisabet – Visdiktare, konstnär, Uppsala. Noter, tidningsklipp, konstreproduktioner.

Thim, Lars – Visforskare, Karlsborg. Noter, skillingtryck, visböcker i tryck och handskrift, uppteckningar, korrespondens, fotografier, klipp, program, musikkritik.

Zetterholm, Finn – Vissångare, författare, Älta. Musikkritik och noter.

Övrigt – Dokumentationsintervjuer med visartister som Jan Hammarlund, Barbara Helsingius, Elisabet Hermansson, Christina Kjellsson, Sven-Bertil Taube och Finn Zetterholm.

Dokumentation av traditionsbärare i Tjustbygden, framförallt äldre vissjungande Västerviksbor.

Västerås. Arkiv Västmanland

Västerås kammarmusikförening – Tilläggsleverans omfattande korrespondens, verksamhetsberättelser, program. 1960-1985.

Västerås kvartettsångare – Tilläggsleverans av korrespondens. 1960-1985.

Västerås. Stadsarkivet

Glaser, Werner Wolf – Inkomna handlingar 2001-2003. Tilläggsleverans. Arkivet tillståndsbelagt.

Västerås. Västmanlands läns museum

Västmanlands regementes musikkår – Fotografier från 1910- och 1920-talen.

Växjö. Kronobergsarkivet

Johansson, Karl-Olof, operasångare – Sju volymer från tiden 1937-2004.

Lenhovda stråkorkester – Tre volymer från tiden 1937-1999.

Älmhult. Kommunarkivet

Radio Älmhult – Ca 1100 ljudkassetter från Radio Älmhults tid 1982-1991. Här ingår ca 150 kassetter med Älmhults vis- och lyrikklubb.

Stenbrohultskören – Handlingar 1928-1934.

Älmhults musikkår – Handlingar 1960-1995.

Örebro. Örebro läns museum

2003 inkom samlingar från f.d. Landstingsmuseet, ett museum med vård- och medicin-historisk inriktning. Här finns spridda exempel på musikalisk verksamhet:

Vårdsånger, sjungna och påhittade i sjuksköterskeutbildningen, för examen samt arbetssånger. Inspelningar samt vistexter, de äldsta från 1920-talet.

Sångtexter i blindskrift från 1900-talets början.

Orkesternoter från jubileumssanatoriet Hålahult, 1900-talets första hälft.

Örebro. Stadsarkivet

Folkliga musikskolan är en förening som startade på 1950-talet. Runt 1960 tog Örebro läns landsting och Örebro stad över föreningens verksamhet och bildade Örebro musikpedagogiska institut. Det är denna verksamhet som idag är den statliga musikhögskolan vid Örebro universitet.

Folkliga musikskolan, Örebro – Protokoll, kassaböcker, instrumentförteckning 1951-1963. Redovisningar, protokollsbilagor, handlingar rörande Kävestakurser, löneuppgifter, verifikationer, undervisningsböcker 1955-1961.

Musikskolan/Kulturskolan – Protokoll från ämneskonferenser, korrespondens, inventarieförteckningar, musikskoleutredningen, klichéer och matriser. 1959-1997.

Örebro musikpedagogiska institut – Protokoll, examensbevis, utgående skrivelser, redogörelser, diarium, elevregister, handlingar rörande prov och betyg, handlingar rörande lokaler och institutets start, räkenskaper, arkivförteckning. 1960-1982.

Östersund. Föreningsarkivet i Jämtlands län

Hammerdals sångförening – Kassabok, verifikationer, programblad. Två volymer. 1932-1985.

Jämtlands läns körförbund – Tilläggsaccession av handlingar från tiden 1942-1969 samt 1985-1998. Sammanlagt sex volymer.

Ovikens manskör – Tilläggsaccession. En volym handlingar från tiden 1995-2001.

Svegs körsällskap – Protokoll, verksamhetsberättelser, närvarorapporter, medlemsförteckningar, program, affischer, fotografier. Sju volymer. 1934-1975.

Övrigt – Nothäften inkomna via Frösö hembygdsförening bl.a. folkmusik efter jämtländska spelmän. Förtecknat.

INGMAR BENGTTSSONS ARKIV I STIFTELSEN MUSIKKULTURENS FRÄMJANDE

Av Bonnie Lomnäs¹

Ingmar Bengtsson 1961

Ingmar Bengtsson efterlämnade ett mycket omfattande arkiv. Från mitten av 1940-talet och fram till sin bortgång i december 1989 tycks han ha sparat på det allra mesta: böcker, tidskrifter, musikalier, korrespondens och allehanda ”papper”, såsom forsknings- och undervisningsmaterial, manus, korrektur, protokoll, recensioner, excerpter etc. Redan 1973 kom han överens med Riksarkivet om att delar av arkivet skulle överföras dit i etapper. Trots att han varit verksam vid Uppsala universitet som lärare, docent och professor i sammanlagt 38 år ansåg han det inte för självklart att arkivet skulle hamna i Uppsala. Han hade aldrig varit bosatt där och mycket av hans gärning var ju förlagd till Stockholm och övriga landet. Han ville

ha arkivet stängt för forskning medan han ännu levde – i undantagsfall skulle material kunna lämnas ut med hans tillstånd.

Nu blev det aldrig så att delar av arkivet fördes över till Riksarkivet. Ingmar Bengtssons efterlevande maka Britta önskade hålla sin mans arkivalier och större delen av böckerna och musikalierna samlade. Detta hade inte varit möjligt på Riksarkivet och därför bestämde hon sig för att donera arkivet till Stiftelsen Musikkulturens främjande (SMF), som mottog materialet redan 1993. Vid den tidpunkten ställdes böckerna upp i 12 avdelningar, men resten av gåvan blev till följd av kärv ekonomi magasinerad till

¹ Bonnie Lomnäs har under många år varit verksam med katalogerna över brev och musikhandskrifter i Stiftelsen Musikkulturens främjande liksom med utgåvan av Berwalds samlade verk.

oktober 2004, då undertecknad började ordna upp det. Detta arbete slutfördes under sommaren 2005.

I SMF:s lokaler är Ingmar Bengtssons arkiv uppdelat på tre skilda ställen: boksamlingen inkl. tidskrifter och svenska ”icke tryckta” musikalier finns i biblioteket, tryckta musikalier i instrumentverkstaden och arkivalierna i ett eget utrymme innanför det s.k. gustavianska rummet. På grund av utrymmesbrist har SMF måst gallra en del i materialet: nutida tryckta musikalier utan noteringar av Ingmar Bengtssons hand har skänkts bort, likaså har tidskrifter utan ”kantkludd”, som han själv kallade det, kasserats.

BOKSAMLINGEN

Boksamlingen omfattar ca 1600 volymer och småtryck, därtill kommer en mängd fackartiklar i fotokopia, ofta försedda med dedikation till Ingmar Bengtsson. Alltsammans är uppställt i följande avdelningar:

- Allmän musikteori, akustik

- Musikanalys

- Uppförandepraxis

- Etnografica

- Hymnologi

- Musikhistoria

- Biografica

- Musikvetenskap, allmänt

- Musikestetik med angränsande områden (psykologi, semiotik, hermeneutik etc.)

- Allmän estetik med angränsande områden

- Övrigt

- Ingmar Bengtssons egen produktion: böcker, tidskriftsartiklar och avhandlingar

- Bibliografi

- Tidskrifter med anteckningar av Ingmar Bengtsson

De sparade tidskrifterna – svenska och utländska – är alla försedda med anteckningar av Ingmar Bengtssons hand. Svenska ”icke tryckta” musikalier föreligger som ljuskopior, avskrifter eller autografer, de senare verk av Sven-Erik Bäck, Sven-Erik Johansson, Hans Leygraf m.fl. Bland avskrifterna finns en rad Roman-verk i Ingmar Bengtssons piktur och en Zellbell-polonäs i Carl-Allan Mobergs. Dessa svenska musikalier är särförtecknade, dock inte böckerna.

Före donerandet till SMF såldes åtskilliga böcker till Centralantikariatet i Stockholm. Vilka dessa var redovisas i antikariatets katalog nr 10, som utkom i januari 1994. Där framgår att ca 600 av Ingmar Bengtssons böcker avyttrades, däribland första

upplagan av MGG, en mängd verk om musikteori och -historia, monografier och musiktidskrifter.

Ingmar Bengtssons djupa intresse för estetik, semiotik etc. avspeglas i de böcker som kom till SMF. Där hör de flesta volymerna till denna genre och många är tillägnade honom av författarna.

Att slå upp en bok som Ingmar Bengtsson läst är rätt fascinerande. Dels får man sig till livs skribentens verk, dels får man ta del av Ingmar Bengtssons reaktioner då han läste. Detta gjorde han alltid med pennan i hand (ett arv ifrån läraren Carl-Allan Moberg) och otaliga är noteringarna i marginalen: *NB*, *bra!* och *fint!* om något uppskattades, *oj!*, *trivialt!*, *torftigt!*, *ABC-plan!* om alstret eller formuleringen inte fann nåd. Sådana anmärkningar begåvades även alla elever och doktorander med, och de kritiska upptogs olika. Somliga tog mycket illa vid sig, andra blev tacksamma för hjälpen.

MUSIKALIESAMLINGEN

Musikaliesamlingen är uppdelad i Gesamtausgaben (bl.a. Bach, Couperin, Händel, Scarlatti och Telemann), samlingsutgåvor (Das Chorwerk, Das Musikwerk m.fl.), äldre svenska musikalier (Lindblad och Geijer), fickpartitur (där samtliga Haydns stråkkvartetter återfinns), samt nyare musikalier med anteckningar av Ingmar Bengtsson. Centralantikariatet inköpte en smärre del tryckta noter, däribland Berwalds samlade verk och kompositioner av andra svenska 1800-talstonsättare.

Intressantast är de musikalier i SMF, i vilka Ingmar Bengtsson gjort anteckningar. Där finns t.ex. ett fullklottrat exemplar av Bachs Matteuspassion, ett verk som han bar med sig i sitt hjärta ända från 8–9 års ålder, då han medverkade i inledningskören i Engelbrektskyrkan. I andra noter kan man följa honom som utövande musiker: han skrev in när och var han framförde verken offentligt. Så vittnar hans exemplar av Mozarts pianokonsert nr 17 om att han spelade det verket 1953 i Örebro och Norrköping, för övrigt några av hans allra sista framträdanden som pianist.

ARKIVALIERNA

Arkivalierna – 285 kapslar – är indelade i åtta huvudgrupper:

- I. Ingmar Bengtssons studier samt verksamhet som musiker, radioman, folkbildare, skribent, recensent och organisatör/administratör
- II. Roman-forskningen (som löper ända fram t.o.m. 1751 års män²)
- III. Korrespondensen, indelad i brev från resp. till Ingmar Bengtsson
- IV. Gärningen som lärare/professor i musikvetenskap vid Uppsala universitet

² Bengtsson, Britta, 1751 års män : anteckningar om amatörer och hovkapellister vid "Kongl. begrafnings och kongl. krönings musiquerne år 1751". Stockholm 2001.

V. Material om kongresser/symposier

VI. Handboken Musikvetenskap : en översikt och omarbetningen/översättningen av den

VII. Tiden som professor emeritus (förutom arbetet med handboken)

VIII. Diverse kartotek och bandinspelningar

Avdelning I

Ingmar Bengtsson var på 1940-talet en synnerligen aktiv person inom svenskt musikliv. Hans karriär som pianist och cembalist i konsertsalar och radio är dokumenterad medelst program och recensioner. Han var en högt skattad föredragshållare runt om i

Ingmar Bengtssons arkiv. Foto: Robert Holmin

landet (de flesta av föredragen är bevarade) och han invigde och utbildade lyssnare i klassisk musik via sina mäktiga populära radioserier. Under mer än 15 år var han skarpörad och saklig musikrecensent i Svenska Dagbladet – samtliga dessa recensioner är prydligt uppklistrade i kronologisk ordning på lösblad. Material om 1947 års musikutredning, Stockholms Musikbildningskommitté, Collegium Musicum, Musikvärlden, Fylkingen och Svenska Samfundet för Musikkforskning vittnar om honom som en mycket drivande organisator och administratör. Av den briljante skribenten Ingmar Bengtsson finns

horder av manus och korrektur till böcker, tidskrifts- och lexikonartiklar. Avdelningen inleds med bevarat material från den brådmogne Ingmars skol- och högskoletid (uppsatser, betyg, anteckningar från föreläsningar). Redan i mycket unga år avslöjade eleven Ingmar sin stora fallenhet för systematisering och klassificering. Från hans musikstudier finns egna kompositioner, de tidigaste från knappt 10 års ålder.

Avdelning II

Avdelning II (52 kaplar) ger en mycket utförlig bild av Roman-forskningen. Den inleddes i slutet av 1940-talet och resulterade bl.a. i den imponerande doktorsavhandlingen J.H. Roman och hans instrumentalmusik. Käll- och stilkritiska

studier, 1955. Vidare tre uppsatser om Per Brant, 1963–1966, Mr. Roman's Spuriousity Shop, 1976 och en preliminär katalog över Romans vokalmusik, 1972. Bland detta rika forskningsmaterial kan man också följa Ingmar Bengtssons och skriftexperten Ruben Danielsons "grafografiska" undersökning av källorna i Stastens musikbiblioteks (f.d. Musikaliska akademiens biblioteks) Roman-samling. Detta fascinerande arbete bröt verkligen ny mark. Det redovisas i boken *Handstilar och notpikturer i Kungl. Musikaliska akademiens Roman-samling*, 1955, och fullföljdes även beträffande vokalmusiken. Britta Bengtsson visade sig ha verklig näsa för arkivforskning och blev sin mans medhjälpare bl.a. i det omfattande arbetet med 1751 års män om Frihetstidens utövande musiker och amatörer i Stockholm. Volymen utgavs av Britta Bengtsson ensam 2001.

Avdelning III

Korrespondensen (1942–1989 i 24 kapslar) omfattar 2118 brev i 7 kapslar från Ingmar Bengtsson och 3806 i 17 kapslar adresserade till honom. Samtliga dessa brev är sårforörtecknade i bokstavsordning. I de fall då fler än en adressat förekommer är breven satta på den första. Bland arkivalierna finns dessutom några hundra brev som Ingmar Bengtsson inte sparar separat. Dessa ligger bland de dokument som de anknyter till. På etiketten till sådana kapslar är alltid noterat att de även innehåller korrespondens.

I denna brevsamling passerar de personer som skapade andra hälften av 1900-talets svenska musikhistoria revy: musikforskare, tonsättare, musiker, kritiker, elever, administratörer etc. Ingmar Bengtsson hade ett enormt kontaktnät och fungerade som ett slags musikaliskt orakel, till vilket musikfolk vände sig för att få råd, omdömen och tjänster utförda. Även allmänheten fattade gärna pennan och skrev till honom – han var ju allom bekant genom radion. Hans kontakter med utländska musikforskare (skandinaviska, tyska, engelska, amerikanska ...) var även de mycket omfattande livet igenom.

Brevväxlingen med Carl-Allan Moberg intar en särställning i denna korrespondens. Ingmar Bengtsson själv ansåg att många av Mobergs varma och levande brev var unika dokument. 105 stycken skrev Moberg till Ingmar Bengtsson och denne genmålde med 62 av vad som framgår i arkivet. I breven avhandlas såväl problem och glädjeämnen vid institutionen som djupt personliga spörsmål. För Ingmar Bengtsson var Moberg en vördad lärare och ett faderssubstitut. För Moberg var Ingmar den mycket käre eleven med de stora utförsgåvorna. *Han* som skulle axla ansvaret för ämnet musikvetenskap och utveckla det vidare.

Ändå var det inte Carl-Allan Moberg som bland kollegor stod Ingmar Bengtsson närmast, det var Bo Wallner. Brevväxlingen med honom omfattar 94 brev, 71 från Wallner och 23 från Bengtsson (för att spara tid besvarade denne ofta sina brev per

telefon). Deras epistlar vittnar om förtrolig vänskap, men rymmer också mycken klagan över pressade arbetsförhållanden och stolliga myndighetsbeslut. Andra svenska musikforskare som flitigt växlade brev med Ingmar Bengtsson var Bo Alphonse, Bengt Edlund, Hans Eppstein, Axel Helmer, Erik Kjellberg, Jan Ling och Anders Lönn.

Ingmar Bengtsson var, åtminstone i yngre år, starkt engagerad i samtida musik. Att tonsättarbreven är många är därför inte att förvånas över. Claude Loyola Allgén, Sven-Erik Bäck, Ingolf Dahl, Luigi Dallapiccola, Bengt Hambraeus, Edvin Kallstenius, György Ligeti, Bo Nilsson, Gösta Nystroem och Per Nørgaard är bara några av namnen. Bland musiker och sångerskor figurerar Gurli Lemon-Bernhard, Per-Olof Johnson, Hans Leygraf, Jaap Schröder, Liselotte Selbiger, Maria Spilga och August Wenziger.

Avdelning IV

Ingmar Bengtssons Uppsalatid som inspirerande och ständigt infallsrik pedagog sträckte sig alltså över 38 år. Mellan 1961 och 1976 var han dessutom Sveriges ende ämnesföreträdare på lärostolsnivå. Från denna tid finns mängder av dokument bevarade i 85 kapslar: undervisnings- och forskningsmaterial, uppgifter om eleverna (speciellt doktoranderna), diverse utlåtanden, intyg, uppsatser, avhandlingar, utkast till en allmän och en svensk musikhistoria m.m. Från 1958 till sin pensionering bedrev Ingmar Bengtsson empirisk rytmforskning vid institutionen, ofta i samarbete med psykologen Alf Gabrielsson. Material däriifrån (i två rågade flyttkartonger) har på grund av platsbrist donerats till Carolina Rediviva i Uppsala. En smärre del av rytmforskningsmaterialet hade Alf Gabrielsson redan tidigare deponerat på Institutionen för psykologi vid Uppsala universitet.

Avdelning V

Avdelning V upptar material i 14 kapslar (1946–1989) om kongresser och symposier i Sverige och utlandet. Vid samtliga dessa deltog Ingmar Bengtsson, ofta som sektionsordförande.

Avdelning VI

Förarbetet med handboken *Musikvetenskap : en översikt*, 1973, ryms i tre kapslar, medan omarbetningen till en planerad amerikansk utgåva på Pendragon Press i New York upptar inte mindre än 19! Vid Ingmar Bengtssons bortgång var denna djupgående revidering (till 80% en ny bok) i stort sett avslutad och översättningen till engelska i det närmaste färdig – ändå stupade allt på mållinjen och publiceringen blev inte av. I utlandet var det många som såg fram emot den engelska versionen och Ingmar Bengtsson själv var de första åren entusiastisk över att boken skulle ut på den internationella marknaden. Arbetet drog dock ut på tiden så mycket att det alltmer blev till en kvarnsten runt hans hals.

Avdelning VII

Tiden som professor emeritus, eller ”fortunatus” som han själv sade, upptogs också av det stort upplagda – men även det strandade – projektet Music in the Life of Man. A World History of Music. Där fungerade han först (redan 1984) som en av de tre koordinatörerna för Europa och därefter som ”hederskoordinator”. Under sin sista tid var Ingmar Bengtsson även sysselsatt med *Musiken i Sverige*, den långa artikeln Musikanalys och den uttrycksbärande rörelsen för en dansk musikpedagogisk tidskrift och symposiet Wordless Communication i oktober 1989 på Vitterhetsakademien. Allt detta är givetvis dokumenterat.

Avdelning VIII

Avdelning VIII upptar diverse kartotek över litteratur, notutgåvor, svenska musikdramatiska verk, kodade incipits och egen produktion – dessutom bandinspelningar på rullar och mikrofilmat notmaterial.

Hela förteckningen kommer att finnas elektroniskt tillgänglig via hemsidan

<http://www.nydahllcoll.se/>

Allt vad Ingmar Bengtsson hade av elektroniskt material är samlat på en CD.

Material ur Ingmar Bengtssons arkiv som överförts till andra instanser:

Papper rörande:

Berwald-kommittén är överförda till Berwald-kommitténs arkiv

CAM-fonden och Monumenta musicae Svecicae är överförda till Musikaliska Akademien

Rytmforskning är överförda till Carolina Rediviva i Uppsala (en smärre del redan tidigare till Institutionen för psykologi vid Uppsala universitet)

Svenskt musikhistoriskt arkiv (SMA) (inkl. AIBM, RISM och RILM) är överförda till Arkiv- och dokumentationsavdelningen vid Statens musikbibliotek

Dokument av privat natur är återbördade till Britta Bengtsson. Moderna musikalier utan noteringar av Ingmar Bengtsson är skänkta till Cantus Durus, Mariestad, Enhörningen, Lidingö, och Lilla Akademien, Stockholm.

Ingmar Bengtssons arkiv i SMF är nu tillgängligt för forskning.

Telefonnumret dit är 08-6617171 och e-postadressen är smf@nydahllcoll.se

SVERIGES TEATERMUSEUM – ETT OKÄNT "FYNDSTÄLLE" FÖR MÅNGA MUSIKFORSKARE

Av Inga Lewenhaupt³

En av Europas största samlingar rörande scenkonst förvaltas av Stiftelsen Drottningholms teatermuseum under namnet Sveriges Teatermuseum. Sedan 2002 finns museum, bibliotek och arkiv i Operans och Dramatens ateljébyggnad i Gäddviken (buss 402 från Slussen ca 8 min.). Bibliotek och arkiv har öppet för allmänheten tisdag-torsdag kl. 12-16.30. Fototek och museisamlingar visas efter överenskommelse. Smakprov finns utställda. Se hemsidan www.sverigesteatermuseum.dtm.se

Museet grundades 1922 av Agne Beijer och inriktades först på att befrämja kunskapen om barockteatern och ge inspiration till stilriktiga föreställningar på den återupptäckta Drottningholmsteatern. Men redan från 1925 blev samlandet bredare och mera målinriktat, då "ansvaret" för dokumentationen av svensk teater överfördes från Musikhistoriska museet till det då under Riksmarskalksämberet etablerade Drottningholms teatermuseum. Under Johannes Svanberg hade i anslutning till Sveriges Teaterhistoriska Samfunds verksamhet bildats ett till Musikhistoriska museet anknyttande Teaterhistoriskt museum. Under några år (1913-25) påbörjades därmed en insamlingsverksamhet som inriktades på att omfatta

"dekorationsskisser och modeller till teaterdekorationer samt kostymbilder, alltifrån den grekiska forntiden intill våra dagar, vidare bilder och planer af svenska och större utländska teatrar, iscensättningar och annat till konstnärlig regi hörande, teaterlitteratur (biografiska och teaterhistoriska arbeten, aktstycken och urkunder om svenska teatrar och teatersällskap), affischer, program, äldre teaterbiljetter, teater- och musiktidningar, porträtt och autografer af svenska och ryktbara utländska scenkonstnärer och annat bemärkt teaterfolk, kostymer och kostymdelar samt minnen och kuriosa efter framstående svenska sceniska artister."⁴

Teatermuseets samlingar från äldre tid skvallrar om hur Beijer för Drottningholms teatermuseum övertog dessa breda ambitioner. Därtill fick han såsom landets första professor i teaterhistoria 1946 intresse av att använda och utvidga samlingarna så att de kunde tjäna som forskningsmaterial för den akademiska utbildningen i ämnet. Då hade

³ Inga Lewenhaupt är chef för Sveriges Teatermuseum samt fil.dr. i teatervetenskap och musikforskare.

⁴ Nordisk Familjebok 1913, art. Museum signerad J Sbg.

museet året innan övertagits av en statligt finansierad stiftelse, en form som nu bibehållits i sextio år.

Bibliotekets ca 72000 böcker är från 1499 till våra dagar och täcker vid sidan av teaterhistoria och dramatik även konst- och musikhistoria, dräkt- och kulturhistoria, musikteater, dans, mim, pantomim, skuggspel, marionetteater, cirkus, scenografi, teatermaskineri och arkitektur. En del svåråtkomliga uppslagsverk beträffande opera och dans ingår. Särskilt intressanta är många böcker som innehåller anteckningar av t.ex. regissörer, dirigenter, artister och kritiker, som ägt dem. Dessa utgör således ett primärmaterial.

Registreringar görs sedan 1995 successivt i Libris men endast ca 5% av beståndet finns idag sökbart via Internet.

Ca ettusen tidskrifter finns från äldre och nyare tid, många rör opera och dans. Ett urval av det svenska tidskriftsbeståndet finns förtecknat på museets hemsida.

Arkivet består dels av drygt 200 enskilda arkiv efter teaterpersonligheter och teaterföretag dels av samlingar ordnade efter materialtyp: Affischer, pressklipp, program, informationsmaterial, kassettband, foton m.m.

De enskilda arkiven är uppordnade i varierande grad och innehåller i flera fall både brev, foton, pressklipp, affischer m.m., som därmed inte är sökbara i de materialspecifika samlingarna.

I museets ej digitaliserade arkivregister upptas i allmänhet arkivbildarens namn, verksamhet, typ av handlingar, tidsomfång och antal volymer samt placering. För genomgångna arkiv finns arkivförteckningar. De mest omfattande enskilda arkiven med över hundra volymer vardera rör Agne Beijer, Per-Axel Branner, Kar de Mumma & Folkan, Kungl. Teatern: Utländsk mise en scen, Per Lindberg, Teater Schahrazad, Teater 9, Teatercentrum och Sandrew-teatrarna. Av särskilt musikintresse torde t.ex. vara samlingarna efter Max Hansen, Matilda Jungstedt, Karl Gerhard, August och Emma Meissner, Mindre Teatern, Emil Norlander, Olympiateatern, Oscarsteatern, Albert Ranft, Sven Scholander och Caroline Östberg. I Gäddviken finns också handlingar kring Drottningholms Slottsteaters verksamhet under 1900-talet.

Notsamlingen är begränsad men vissa fynd kan göras. Samlingen består huvudsakligen av klaverutdrag från äldre repertoar och inte bara s.k. "Drottningholmsrepertoar". Därtill finns en del teatermusik med originalnoter. Samlingen skulle behöva gås igenom och förteckningen göras digitalt tillgänglig.

Pjäsmanuskriptsamlingen, ca 49000 ex., innehåller ibland noter till teatermusik. Inskrivna anvisningar om vilken musik som använts finns också i många pjäsmanuskript. Särskilt intressanta upplysningar kan finnas i de manuskript som använts av regissörer eller sufflörer. Samlingen registreras i det lokala datasystemet ADLIB.

Pressklippssarkivet täcker 1800-talets slut och hela 1900-talet. Dels finns olika personers egna klippsamlingar, dels museets egna klipp sorterade på föreställningstitel, personnamn, institutioner och ämnesord. Särskilt från äldre tid finns många musikklipp vid sidan av opera och dans, då man även bevakade musikartisters medverkan i konserter, oratorier m.m. Från och med 1948 har mellan fem och femton över Sverige

Naima Wifstrand dirigerar en inledande musik-kavalkad med Oscarsminnen vid Oscarsteaterns 40-årsjubileum den 6 december 1946 med Emmerich Kalmans dirigentpinne, som han skänkte till henne då hon spelade Csardasfurstinnan för 200:e gången. Fotograf okänd. Bilden är hämtad från teatermuseets Fototek: Artistsamlingen, u.signum.

repertoarregister anses. Ett repertoarregister för Stockholm finns tillgängligt fr.o.m. 1737, för Göteborg fr.o.m. 1913. Ett landstäckande register över svenska scenpremiärer har successivt byggts ut sedan 1960. Registret från 1913 till 1 juli 1994 har förts på katalogkort, därefter digitalt i museets datamodul ADREP. Tyvärr är uppgifterna ännu inte tillgängliga via Internet, men en arbetsgrupp som leds av Svensk Teaterunion undersöker möjligheter till en framtida Internettillgänglig registrering samt möjligheter att återuppta utgivningen av "Teaterårsboken", som upptog svenska premiärer åren 1982 - 2002.

geografiskt spridda större dagstidningar bevakats, men sedan 2005 sker på grund av personalbrist inte längre någon kontinuerlig uppdatering av samlingen.

Affischsamlingens ca 76000 affischer utökas kontinuerligt genom den insamling som sker i samband med den fortlöpande registreringen av all scenisk konst i Sverige (teater, musikteater, dans m.m.).

Programsamlingen är omfattande och även den utökas kontinuerligt. Det hittills sorterade materialet upptar för närvarande 154 hyllmeter.

Fototeket innehåller ca 650000 fotografier från mitten av 1800-talet till idag. Det är uppordnat efter artister, föreställningstitlar, teatrar och sammanhållna samlingar, t.ex. från teaterpedagogen Calle Flygare, och fotograferna Beata Bergström, Dramaten, och Monica Englund, Göteborgsteatrarna.

Som en specialsamling kan museets

Grammofonskivor, ljud- och videokassettband samt DVD-inspelningar finns, men i begränsad omfattning. I allmänhet har från teatrarna översända ljud- och/eller videokassettband överförts till Statens ljud- och bildarkiv (SLBA). Beträffande DVD kunde museet göra en särskild satsning under 2003-04 med breda dokumentationer av 25 föreställningar i ett projekt finansierat av Riksbankens Jubileumsfond. Däribland gjordes flera liveupptagningar av dans och musikteater inklusive faktauppgifter, intervjuer med medverkande m.m. Materialet kommer att finnas tillgängligt på teatermuseet och på SLBA.

Kungl. Teatrarnas arkiv, KTA, deponeras sedan 1945 vid Sveriges Teatermuseum. Det innehåller handlingar rörande både den konstnärliga och den administrativa verksamheten vid de kungliga scenerna sedan 1773, dvs. Bollhusteatern 1773-92, Gustavianska operahuset 1782-1891, Svenska Teatern under bygget av nuvarande operahus 1891-98, och nuvarande opera t.o.m. 1985/86. Därtill för den talldramatiska teatern Arsenalsteatern 1793-1825 och Mindre Teatern 1863-1907. Arkivet innehåller ca 2200 volymer. Det är sammanhållet enligt proveniensprincipen och förtecknat efter Riksarkivets riktlinjer. Arkivförteckningen finns förutom på Sveriges Teatermuseum på Operan, i Riksarkivet, Kungl. bibliotekets handskriftsavdelning, Statens musiksamlingar och vissa universitetsbibliotek.

Arkivet innefattar även en pjässamling på 2226 nummer, tryckta och/eller i manuskript med tillhörande rollhäften. Den anknyttande musikaliesamlingen är däremot deponerad i Statens musikbibliotek, vilket ibland kan vara hinderligt för studier av verken i sin helhet.

En forskare måste i hög grad vara utrustad med s.k. tryffelnäsa för att kunna ta del av det rika men i många fall spridda materialet på Sveriges Teatermuseum. Tyvärr är det allt färre teater- och musikvetare som kan ägna sig åt det tidsödande arbete som forskning i ofta ouppordnade arkiv utgör och det kommer att bli än värre när den generation som nu har arkiven ”i huvudet” försvinner och på grund av personalneddragningar inte kan vidareföra sina kunskaper till en yngre generation. Idag står teatermuseet helt utan egen arkivarie! Den begränsade personalen står dock till tjänst efter förmåga. För forskarservice i KTA inlänas fyra timmars tjänst i veckan från Operans arkivarie.

Välkommen till Gäddviken!

HUR LÄT KLAVEREN FÖRR? OM MUSIKMUSEETS DOKUMENTATIONSINSPELNINGAR

*Av HansErik Svensson*⁵

BAKGRUND

Musikmuseet har många spelbara klaverinstrument. Särskilt under 1950- och 1960-talen ansågs det viktigt att restaurera en del av instrumenten för att kunna spela på dem och på så sätt återskapa förgångna klangvärldar. Ett musikinstrument har i första hand tillkommit för att spelas på, och det är onekligen en svår brist för ett museum att inte kunna visa dem i sin viktigaste funktion. De problem det innebär att restaurera instrument till spelbart skick blev dock med tiden allt mer uppenbara. Ofta krävs lagningar eller ersättningar som tar bort viktig information. Ibland är restaureringen gjord på ett sätt som inneburit så stora förändringar att det klangliga resultatet kan betraktas som en förfalskning. Vi har lärt oss att dra allt fler slutsatser om viktiga egenskaper hos instrumenten, ofta från detaljer som ingen tidigare kunde tänka sig ha någon betydelse. Framtiden har säkert möjlighet att utläsa än mer av detaljer som inte säger oss något nu. En av huvuduppgifterna för ett museum är att bevara föremål för framtiden i så oförvanskat skick som möjligt. En restaurering med påföljande kontinuerligt spelande kommer obönhörligen att innebära förändringar som inte kan göras ogjorda. Dessa insikter gjorde att synen på restaureringar förändrades i museivärlden, vilket ledde till att spelandet på Musikmuseets instrument upphörde och att de restaurerade instrumenten inte längre bibehölls i spelskick. Undantag från spelförbudet kunde dock tänkas för dokumentationsändamål.

Tillsammans med Arne Lindberg ledde jag kurser i instrumentbygge på Birkagårdens folkhögskolas sommarkursgård Marholmen i Stockholms innerskärgård strax söder om Norrtälje. Där kom under 20 års tid att byggas 84 renässans- och barocklutor, 12 tidiga gitarrer, 63 klavikord och ytterligare en del andra instrument.

Två av de fyra klavikordmodeller som fanns att välja på för kursdeltagarna byggdes efter instrument på Musikmuseet. Många byggda klavikord i samma modell gav intressanta jämförelsemöjligheter och god kunskap om modellens egenskaper och

⁵ HansErik Svensson är konservator vid Musikmuseet.

potential. Det vore därför naturligtvis mycket lockande att få möjlighet att jämföra med originalinstrumenten, som båda var restaurerade till spelbart skick.

1989 kom Mikko Korhonen till Marholmen för att bygga sig ett klavikord. Han återkom året därpå för att bygga ytterligare ett, och blev sedan en stamgäst på Marholmen, antingen för att han byggde ytterligare klavikord eller för att kursen ville utnyttja hans eminenta förmåga att provspela instrument. I regel avslutades varje dag med en kvällsspelning i sekelskiftesvillan, men det blev också många testspelningar under dagarna när förändringar på instrumenten behövde utvärderas. Detta sätt att undersöka instrumentegenskaper var utomordentligt fruktbart, och att få göra detsamma också på originalinstrumenten borde vara av stort intresse inte bara för oss på kursen utan också för Musikmuseet. Eftersom ett tänkbart undantag från spelförbudet vore dokumentationsinspelningar föreslog vi därför detta, vilket efter en provinspelning ledde till ett omfattande dokumentationsprojekt. Mats Meyer-Lie bistod med ljudteknisk sakkunskap och lånade generöst ut apparatur. De första inspelningarna gjordes 1994 av fyra klavikord, vilket ledde till att ett urval kunde presenteras på en CD med titeln *Svenska klavikord*.

SPELANDET

Mikko Korhonen är organistutbildad vid Sibelius-Akademien i Kuopio, där han numera är lärare. Han har en ovanlig förmåga att kunna improvisera i tidsstilar, vilket är ett skäl till varför han är en idealisk provspelare. Är det något speciellt som behöver undersökas kan spelandet koncentreras på detta, och varje åtgärd omedelbart grundligt utvärderas. Detta kunde utnyttjas under kurserna, men är också en stor fördel vid dokumentationsspelande, där uppgiften ju är att undersöka instrumentets speciella karaktär och starka och svaga sidor. Utforskandet sker inte bara på ett medvetet plan, utan också genom att fingrarna söker sig till ett spelande som visar vad spelaren tror att instrumentet själv vill. Hela inspelningssejouren blir då ett sätt att göra sig alltmer bekant med instrumentet.

I improvisationens natur ligger att i varje ny situation finna nya vägar. Vad som än händer ska föras vidare på ett så naturligt sätt att lyssnaren uppfattar förloppet som avsiktligt. Vid inspelning kunde det ha varit lockande att vid annalkande besvär i stället avbryta spelandet och backa bandet, men problemet blir då att bestämma när något inte duger, och självkritiken kan lätt ta överhanden så att nästan inget längre duger. Dessutom är det ofta överraskande för spelaren hur lite som ibland märks av det som vid spelandet kändes som katastrofalt. Därför gjordes inga avbrott under inspelningen när ett stycke väl kommit igång och alla tagningar har bevarats och kommer att göras tillgängliga. Det betyder att det i efterhand går att följa hela den obrutna processen från första till sista stycket.

Detta sätt att dokumentera ger mycket material. Erfarenheter från instrumentbedömningar visar att man ofta får en bestämd uppfattning redan efter mycket kort tid, men att det kan krävas ganska lång tid av spelande eller lyssnande innan man känner sig säker i sitt omdöme. Att förlänga lyssningstiden genom att lyssna om och om igen på ett fåtal stycken fungerar inte, eftersom man inte vet om man tröttnar på musiken eller på instrumentet. Det kan också ha sina sidor att lyssna till känd repertoar, eftersom det då finns en tendens att koncentrationen dras till vår nutida bedömning av tolkningen snarare än till instrumentegenskaperna. Att välja lämplig repertoar för många olika instrument från olika tider och områden är inte heller utan problem. Det finns alltid en risk att repertoartillgången får avgöra valet snarare än vad som stil- och tidsmässigt vore rimligt för instrumentet. Ett ovanligt omfång eller problematiska toner, som museimannen inte tillåter instrumentteknikern att åtgärda, kan begränsa urvalet avsevärt. Det finns alltså många rent praktiska skäl till varför det kan vara fördelaktigt med improvisationsspelande för dokumentationsändamål. Men det kanske viktigaste skälet är ändå ett annat, nämligen att ett återupplivande av en förgången klangvärld rimligtvis bör göras på ett sätt som överensstämmer med tidens egen spelpraxis.

ATT SPELA VAR ATT IMPROVISERA

Vi är nuförtiden vana vid att musik inom den klassiska traditionen skapas av en tonsättare, som fixerar verket i en nerskriven notation. En musiker tolkar noteringen och får musiken att klinga. Denna tradition började för klavermusikens del på allvar först på 1800-talet. Tidigare skapades musiken i regel vid instrumentet av den som spelade. De vanliga klavermusikformerna var just sådana som lämpade sig för den sortens spelande. Många former var fria och improvisatoriska till karaktären. Även mer bundna former var ofta av ett slag som gav en lämplig struktur för stycken skapade direkt vid klaviaturen. En återkommande basgång eller en enkel visa, igenkänd av de flesta, är en effektiv grund för variationer som är lätta att göra intressanta och omväxlande. Danssatser där taktart, tempo, harmonisk storform och karaktär är givna innebär en tacksam stomme både för enkla och sofistikerade lösningar. Att lära sig spela klaverinstrument var då att lära sig att hitta på sådana stycken.

Men vad är då anledningarna till alla de nerskrivna stycken som bevarats till vår tid?

Pedagogiska behov var en. Många stycken har tillkommit för att fungera som mönster, och kan ibland betraktas som en katalog av möjligheter snarare än spelstycken. Eleven själv kunde också ha nytta av att skriva ner stycken för att träna sin fantasi och slipa sina verktyg.

Amatörer med måttliga ambitioner, som gärna spelade stycken som var bättre än de man själv kunde hitta på, var en annan målgrupp.

Orsaken till en nerskrift kunde också vara att bevara musik för framtiden som inte kunde sparas på annat sätt. Idag skulle vi ha gjort en inspelning. En musiker, medveten om sin förmåga, kanske hoppades på kommande uppskattning.

Tryckta utgåvor, ofta med underdåniga dedikationer till furstliga personer, var ett sätt för en musiker att skaffa sig inte bara ära utan också pekuniär ersättning.

Vad vi däremot kan utesluta som skäl för noteringen är att den skulle utgöra uppförandematerial för samtidens professionella musiker. Det finns många belägg för vilken nesa det ansågs vara att behöva ta hjälp av en förlaga för att kunna spela, eller att behöva lära stycken utantill i förväg. Jazzmusik har många intressanta likheter med barockmusik. Musikernas improvisationer är viktigare för publiken än låten i sig. Att öva in nerskrivna versioner eller härma inspelningar gör man i studiesyfte, inte för att spela upp för andra.

Men varför skulle en nutida musiker vilja tillägna sig en sådan improvisationsförmåga? Det kan väl inte vara en nackdel att kunna förbereda sig väl genom att öva in en utvald komposition och kunna spela den med hög precision i en noggrant uttänkt tolkning? För lyssnaren spelar det väl ingen roll hur produktionen skett, bara resultatet låter bra?

Det kan så tyckas, men garanterat kommer det klingande resultatet att skilja sig mycket från det spelande som en gång var utgångspunkt för kompositionen. Musik som lever i en gehörstradition är svår att notera. Detta känner vi väl från t.ex. folkmusik och jazz. Många detaljer blir förenklade och får anpassa sig till vad noteringen klarar, och den som tolkar måste ha fantasi nog att återföra dem till hur de ursprungligen kan tänkas ha låtit. Det krävs då att spelaren känner den klingande traditionen. Om vi tänker på hur vi sjunger punkteringar i musik vi lärt oss på gehör (som t. ex. Vi gå över daggstänkta berg eller Råven raskar över isen), är det lätt att konstatera hur annorlunda det låter om musiken är inlärd efter noter. Noteringen styr oss i musicerandet. Det är också lätt att tro att många uttryck i musiken bestämts redan i komponerandet, och därför finns med automatiskt när den spelas. Men det är inte säkert att lyssnaren upplever ett crescendo bara för att det spelas starkare och starkare. Spelaren måste styra fingrarna utifrån en egen crescendo-upplevelse för att få tillräcklig kontroll över styrkegraderna. En avslutning av ett stycke kan finnas noga förberedd och genomförd i kompositionen, men spelaren behöver uppmärksamma signalerna i nottexten och gestalta denna slutverkan för att den ska kännas övertygande för lyssnaren. På många olika plan måste alltså spelaren ta ansvar för det musiken vill uttrycka, och inte tro att det redan finns givet i noteringen. Att iaktta processerna i improviserad eller gehörsinlärd musik kan då hjälpa oss att förstå signalerna på papperet.

Vi har vant oss vid att det ska finnas vissa improvisatoriska detaljer i musik, t.ex. i form av ornamentik. Går vi tillbaka ett halvsekel i tiden utfördes ofta ornament i

barockmusik enligt bevarade ornamenttabeller. Det gav stor autenticitet åt framförandet, eftersom det ju var grundat på en auktoritativ textkälla från tiden. Ingen musiker skulle numera begränsa sig på det sättet. I stället är det självklart att ornamentiken blir naturlig först när den bestäms i spelögonblicket. Att spela inlärd, fasta modeller på ett sätt som skulle göra dem naturliga som ornament är mycket svårare och svårare mot själva idén med ornamentik. Det som i förstone kunde verka autentiskt är det alltså minst av allt. Det betyder inte att det är fel med ornamenttabeller. Nutiden behöver samma hjälp som 1700-talets amatörer med grunderna.

Om vi tillämpar samma jämförande synsätt på spelande av hela musikstycken efter förlaga eller fritt kan vi lättare förstå varför det förr var så självklart att en duktig spelare skulle ha fantasi nog att skapa musiken i stunden. Det var viktigt för att resultatet skulle bli övertygande, och den som är van hör skillnaderna. Ett problem för oss är att vi så har vant oss vid ett musicerande styrt av notering att vi uppfattar det som normalt. Improvisationsspelande, precis som trallande i duschen, kan vara ett sätt att upptäcka och få perspektiv på sådana skillnader.

Vid repertoarspelande existerar hela stycket redan innan spelaren startat, men ofta är ambitionen att det ska låta som om musiken föds i samma stund som den spelas. Det är dock en illusion som är svår att upprätthålla, när spelaren, och ofta också publiken, hela tiden vet precis vad som ska följa. Det är verkligen en extra krydda i lyssnandet att inte veta vartåt det bär, utan att hela tiden känna att man trampar nya stigar. Man kan jämföra med nerskriven text och talande. Att läsa upp en noga genomtänkt och välformulerad text på ett levande sätt är en svår konst. Ofta är det lättare att lyssna till den som talar fritt utan manuskript, så länge tankegångarna är klara och talaren kan sitt ämne. Att i tal härma detta utifrån nerskriven text är närmast omöjligt. Texten har däremot den stora fördelen att den kan läsas och studeras med eftertanke, och att den finns kvar att återkomma till i framtiden.

STYRD FRIHET

Improvisation är ett laddat ord, som kan innebära många olika typer av frihet. I det improvisationsspelande i gammal stil som här beskrivits begränsas friheten av många olika faktorer. Bevarade noterade stycken, eller snarare de regler som styrt tillkomsten, är naturligtvis viktiga som mönster. Men om en lyckad improvisation i efterhand fästs på papper kommer den i många avseenden att normaliseras och tuktas. Det nerskrivna stycket kan betraktas som en idealiserad idékonstruktion, som förvisso kan realiseras vid instrumentet, men som inte i första hand tillkommit av det skälet, utan för att ge möjlighet till en planering och en konsekvens som bara nerskriften tillåter. Det är då praktiskt att t.ex. använda repriestecken vid omtagningar, men det är inte givet att en exakt upprepning känns idealisk i spelandet. Detta gör att vi får passa oss för att

betrakta bevarade kompositioner som den självklara normen för ett improvisationsspelande i samma stil. Det är naturligt att tänka sig att spelandet förr tog sig betydligt större friheter än komponerandet. Vad det inneburit kan vi aldrig få reda på, men ett djärvt spelande kan ge oss möjlighet att pröva gränser. Utan att göra avkall på tidens stämföringsregler går det att förlägga de harmoniska gränserna långt bortanför allfarvägarna. Det kan inte självklart avvisas som ohistoriskt. Betänk vilka djärvheter vi känner från kompositioner, där vi nog inte skulle anse sådana verk som tänkbara om de inte redan fanns.

Andra inskränkningar för spelaren utgörs av instrumentet och hur det är stämt. Även här vill vi gärna se gränser som onödigt fasta. Man kan tro att ett styckes omfång och tonförråd visar hur de instrument som tonsättaren hade tillgång till var beskaffade, men om vi accepterar tanken att kompositioner inte är detsamma som repertoar behöver det inte vara så. Att inte alla Buxtehudes orgelkompositioner utan vidare gick att spela på Mariakyrkans orgel i Lübeck, där han var organist, betydde inte så mycket, eftersom han knappast hade behov av att göra det.

Den tidens musiker måste ha varit vana vid att möta den här sortens begränsningar, och hade goda möjligheter att undvika problemen. Om en melodisk figur kommer så högt att den skulle behöva gå utanför instrumentets tonomfång kan figuren lätt göras om utan att lyssnaren kanske alls märker det. Man behöver inte vara så restriktiv att man undviker tonarter där man riskerar att behöva toner som inte finns i den stämning som instrumentet har. Många av instrumenten i dokumentationsinspelningarna för Musikmuseet har varit stämde i medelton med Eb och G#, toner som då inte utan vidare kan användas som D# eller Ab. Mikko Korhonen har ofta valt sådana för stämningen besvärliga tonarter, och fantasifullt prövat olika sätt att gå förbi problemen, t.ex. genom harmoniska kringrörelser eller spelsätt där den farliga tonen spelas så att den inte kan eller hinner bråka. Även vid spel efter noter kan man på det sättet manipulera klangen, om man vågar förändra nottexten.

NUTIDENS SPELANDE

Att improvisationsspelande av detta slag är ovanligt idag har säkert många orsaker. Vi har vant oss vid att spelarens roll nuförtiden är en annan, och undervisningen har länge varit anpassad till det. En professionell klaverspelare utbildar sig för att kunna ge konserter och göra inspelningar. Att ge improvisationskonserter kräver mod och säkerhet. I vanliga fall kan flitigt övande ge säkerheten när man vet att allt är inlärt till punkt och pricka, men improvisationen kan bara övas indirekt. Om den förbereds, t.ex. genom val av teman och någorlunda detaljerade formstrukturer upptas medvetandet av att minnas det som är uttänkt, och det improvisatoriska flödet störs.

Samtidigt verkar frihet fungera bäst när den är lagom strukturerad. Storformen och allmänna stämföringsregler är exempel på sådana strukturer. Nuförtiden betraktas gärna en fuga som en intellektuell prestation, som helst kräver noggrann planering och mycket tankearbete, men jag har själv kunnat konstatera hur vana fingrar kunnat göra mångstämmiga fugeringar medan huvudet varit upptaget av konverserande.

Ett viktigt skäl till det nutida ointresset för improvisation är säkert att vi inte tror på vår förmåga att åstadkomma tillräckligt bra resultat, speciellt som det ska jämföras med de kompositoriska mästerverk som finns i vår repertoar. Vid inspelning ligger det då nära till hands att radera och spela på nytt tills man tycker det duger. Den moderna tekniken leder därigenom till ett spelsätt som inte var tänkbart förr. Eftersom vår dokumentationsinspelning också är ett försök att argumentera för att ett annorlunda spelande är fullt möjligt, var det därför viktigt att inte göra sådana bortsorteringar. Det betyder då också en medveten kontrast gentemot moderna inspelningar med många tagningar som klipps och redigeras in i minsta detalj. Sådana versioner kan förvisso ha sitt berättigande, men riskerar att påverka spelandet och lägga hämsko på musicerandet om de tillåts bli normerande.

VAD KAN VI LÄRA AV DE GAMLE

Kan vi lita på att vårt spelande i dag låter ungefär som det gjorde när instrumenten var nya? Nej, det kan vi naturligtvis inte.

Instrumenten är inte i sitt ursprungliga skick, och när det gäller många detaljer vet vi inte hur instrumentbyggaren ursprungligen valde att göra. Instrumentens ålder spelar också in, möjligen mer än vi anar. Vi vet att ett instrument ändrar sig mycket under de första åren och förändringar i trästrukturen i klangligt viktiga delar avstannar troligen aldrig helt.

Skillnaderna över tid är säkert ännu mycket större när det gäller spelandet. Möjligt är att det som för oss låter intressant och övertygande också skulle ha varit det förr, men säkra kan vi aldrig vara. Men det är ändå våra nutida bedömningar som måste vara avgörande för om musiken ska överleva och förbli en levande del av *vårt* musikliv.

Under det senaste halvsekle har det växt fram ett allt större intresse för tidstrogna instrument. Till att börja med betraktades de dock som ofullkomliga föregångare, som ingen riktig musiker kunde ta på allvar. Efterhand blev det ändå tydligt att de gamla instrumenten hade kvalitéer som gjorde dem lämpligare för den musik som var samtida med instrumenten. Men vi har nog betydligt mer att upptäcka. Med tidstrogna anspråk spelas soloklavermusik från 1700-talets andra hälft numera för det mesta på hammarflyglar av ett slag som snarare hör hemma på 1800-talet. Det är på många sätt mycket tacksammare och naturligare att spela den musiken på hammarflygel än att göra

det på en modern flygel, men ännu naturligare och rimligare vore ju faktiskt att göra det på klavikord, som var ett så vanligt instrument när hammarflygeln fortfarande var en exotisk nyhet. Förhoppningsvis kommer fler att pröva detta i framtiden. På samma sätt kan man hoppas att fler vill pröva improvisationsspelande. Om det nu var så viktigt i dåtiden måste där finnas fördelar som vi i nutiden ännu inte riktigt upptäckt.

Musikmuseets dokumentationsinspelningar är verkligen i bästa mening ett musealt projekt, som försöker belysa historien och ge exempel på hur det möjligen kan ha låtit förr, men det är också ett försök att påverka det nutida musicerandet. Intresset för äldre klavermusik är stort, och det har hänt mycket intressant, både vad gäller instrument och spelande, under de senaste decennierna. Ökad respekt för tidstroga instrument och tidstrogen uppförandepaxis har varit viktiga drivkrafter. Kanske kan en strävan mot ett friare musicerande vara ytterligare ett steg mot nya, intressanta möjligheter. Naturligtvis vill vi fortfarande höra och spela de storslagna verk vi har lärt oss att älska, men den repertoar som finns bevarad blir aldrig större. Om musiken ska överleva även i framtiden kan det behövas nya utmaningar och upplevelser.

ÅTERBLICK

Som framgår av nedanstående förteckning har hittills bortåt 20 av Musikmuseets klaverinstrument spelats in. Det betyder över 100 timmar musik. Det låter mycket om man tänker på att det ur bevarandenaspekt helst inte ska spelas på instrumenten. När ett instrument väl gjorts spelbart innebär det emellertid ingen stor påfrestning med ytterligare lite mer speltid. Själva spelandet ger visserligen ett slitage, som dock med tanke på den trots allt ganska begränsade tiden är obetydligt jämfört med vad ett instrument i normalt bruk utsätts för. Den påverkan instrumenten utsattes för genom restaureringen en gång i tiden var däremot ibland avsevärd. När den nu ändå är gjord, kan en dokumentationsinspelning, som ger ett rikt material för lång framtid, ändå tyckas motivera den risk ett måttligt spelande på instrumentet innebär.

Projektet är inte avslutat, utan kommer att fortsätta med fler instrument. Så många erfarenheter har ändå gjorts att det kan vara på sin plats med en del reflektioner.

Arbetet är gjort med förhoppningen att det ska ha giltighet och vara intressant för lång tid framöver. Det betyder inte att vi menar oss ha funnit något som liknar definitiva lösningar.

Instrumentklang är något synnerligen påverkbart, och små förändringar kan göra stor verkan. Vid inspelningen av Gormans-cembalon ändrades exempelvis dämningen från vad som är normalt på nutida instrument till en dämning som ger mer efterklang, och som dessutom säkert är mer historiskt riktig. Denna enkla ändring innebar en stor klanglig skillnad. Det kommer i framtiden säkert andra idéer om förändringar som också påverkar instrumentklangen eller spelkänslan.

Gormans-cembalon. Foto: HansErik Svensson

Smaken när det gäller *spelande* har väl alltid varierat mycket, och många speltraditioner har efter en tid ansetts helt antikverade. En improvisation är per definition en engångsföreteelse, och sättet att improvisera kan alltid ifrågasättas. Bästa sättet att argumentera för att det borde låta annorlunda är att göra det med musik. För att få en livaktig sådan speltradition krävs att många fler kan tycka att det är mödan värt att pröva på.

Vi som arbetat med projektet är mycket stolta och nöjda med vad som åstadkommits. Instrumenten har visat sig ha imponerande kvalitéer och spelandets möjligheter har varit fascinerande. Sättet att göra klaverdokumentationen kan betraktas som ett debattinlägg av principiellt intresse. Vår förhoppning är att inspelningarna också kan ge spännande lyssningsupplevelser och inspirera till eget musicerande.

UTGÅVOR

Den som vill ta del av materialet kan göra det på flera sätt.:

Två CD-utgåvor finns att köpa i Musikmuseets butik: *Svenska klavikord* med fyra klavikord och *Ruckers-Gormans-Broman* med tre cembaloinstrument. Fylliga texthäften beskriver instrumenten och spelandet.

På Musikmuseets hemsida (<http://www.musikmuseet.se>) finns museets alla klaverinstrument utlagda med text och bild och med ljudexempel för varje inspelat instrument.

Ett musikstycke från inspelningarna är utgångspunkten för en hemsida under Sibelius-Akademins, "On repetition" (<http://www2.siba.fi/aluekehityshanke/korhonen/>). Där ges möjlighet att i noter och klingande musik närmare jämföra styckets repriser. I en kommentar diskuteras repetitionens musikaliska funktion och hur naturlig omtagningen kan bli vid improvisationsspelande.

Den som inte nöjer sig med detta kan specialbeställa från det totala inspelningsmaterialet, som finns överfört till drygt 130 CD.

NÅGRA LITTERATURREFERENSER

Barclay, R. (utg.), *The care of historic musical instruments*. Edinburgh, 1997. (En ingående argumentering för en försiktigare och mer medveten syn på sättet att handskas med äldre musikinstrument.)

Ortgies, Ibo, *Die Praxis der Orgelstimmung in Norddeutschland im 17. und 18. Jahrhundert und ihr Verhältnis zur zeitgenössischen Musikpraxis*. Göteborg, 2004. (Här finns intressanta diskussioner om hur våra nutida föreställningar styr vår syn på historien. Förhållandet mellan Buxtehudes orgel och hans kompositioner behandlas på s. 202-208. Repertoarspel och improvisation behandlas i kap. 10, s. 257-265.)

Rose, Stephen, Daniel Vetter and the domestic keyboard chorale in Bach's Leipzig, i *Early Music Vol. XXXIII/I* (2005), s. 39-53. (På s. 44 finns några kärnfulla citat från 1700-talet om spelare som inte kan improvisera.)

Zaslaw, Neal, Reflections on 50 years of early music, i *Early Music Vol. XXIX/I* (2001), s. 5-12. (En historieskrivning om hur synen på tidig musik och sättet att framföra den har förändrats, med tonvikt på det senaste halvseket.)

MIKKO KORHONENS DOKUMENTATIONSINSPELNINGAR FÖR MUSIKMUSEET

<i>Inv.nr.</i>	<i>tillverkare</i>	<i>tillv.år</i>	<i>insp.år</i>	<i>kommentar</i>
Klavikord				
M3146	George Woytzig	1688	1995	
N264785	Okänd		1995, 2001	
N33932	Philipp Jacob Specken	1741	1998, 1999	
M2625	Philipp Jacob Specken	1743	1995, 2003	
N89496	Mathias Petter Kraft	1806	1995, 1996	
N191234	Pehr Lindholm & Henric Söderström	1807	2005	
X5414	Kenneth Sparr efter N264785 (Okänd)	1999	2001	
X5431	Felix Wolff efter M2625 (Specken)	1984	2003	

Cembaloinstrument

M2592	Ioannes Ruckers, virginal	1642	1999	A 415
			1999	A 466, nya strängar
			2000	A 415
M31	Ioannes Carcassi, oktavspinett	1638	2001	
M2578	Okänd, spinett		2001	
N77210	Benjamin Slade, spinett		2000	
M2754	Ioannes Gormans, oktavcembalo	1738	2000	
N83118	Johan Broman	1756	1999	delrinplektrer
			2001	fågelplektrer
X5432	Felix Wolff efter N42892 (Specken)	1994	2000	

Hammarklaver

M66	Mathias Petter Kraft	1788	1996
M412	Johannn Andreas Stumpff		2002
M48	Okänd, sybordsklaver		2005

Orgel

M95	Anton Streit ?, orgelpositiv		2002
-----	------------------------------	--	------

MUSIK I SVERIGE

Dokument och förteckningar

Statens musikbiblioteks skriftserie innehåller bibliografier, kataloger och andra förteckningar samt dokumentära utgåvor eller studier med tonvikt på att presentera källmaterial. Serien startades 1969 som ett samarbete mellan dåvarande Svenskt musikhistoriskt arkiv och Svenska samfundet för musikforskning. Från och med vol. 7 (1994) utges den av Statens musikbibliotek genom Arkiv- och dokumentationsavdelningen (till 2003 Dokumentationsenheten SMA).

- 1 Hülphers, A. A:sson, Historisk afhandling om musik och instrumenter. Westerås 1773. Faksimilutgåva med inledning av Thorild Lindgren. 1969. Pris: 159:-
- 2 Ruuth, Gustaf, Katalog över äldre musikalier i Per Brahegymnasiet i Jönköping. 1971. Gratis
- 3 Helmer, Axel, Svensk solosång 1850-1890.
 1. En genrehistorisk studie. 1972.
 2. Sångförteckning. 1972. (Mit einer deutschen Zusammenfassung). Pris: 127:-
- 5 Rudén, Jan Olof, Music in tablature. 1981. Pris: 165:-
- 6 Henrysson, Harald, A Jussi Björling Phonography. 2nd Edition, 1993. (Reviderad och utökad upplaga). Pris: 300:-
- 7 Holm, Anna Lena, Tematisk förteckning över J.H. Romans vokalmusik. 1994. Pris: 265:-
- 8 Gasparini, Francesco, En uti Harmoni öfvad på Clav-Cymbal (översatt av J.H. Roman, vetenskapligt bearbetat av Kathleen K. Hansell, Martin Tegen och Eva Nordenfeldt). 1994. Pris: 265:-
- 9 Lomnäs, Bonnie & Erling, Stiftelsen Musikkulturens främjande. Catalogue of music manuscripts. 1995. Pris: 212:-
- 10 Jonsson, Leif, Offentlig musik i Uppsala 1747-1854. Från representativ till borgerlig konsert. 1998. OBS! Denna utgåva prissänkt p.g.a. sämre tryckning och limning! Pris: 240:-
- 11 Lomnäs, Bonnie, Stiftelsen Musikkulturens främjande. Catalogue of letters and other documents. 1999. Pris: 212:- Paketpris nr 9 + 11 350:-
- 12 Bengtsson, Britta, 1751 års män. Anteckningar om amatörer och hovkapellister vid "Kongl. Begravnings och Kongl. Krönings Musiquerne år 1751". 2001. Pris: 212:-

Samtliga priser inklusive moms. Vid försändelse tillkommer porto.
Du kan också beställa direkt på vår hemsida – [klicka här!](#)